શ્રી આત્મસિધ્ધિ શાસ્ત્ર

જે સ્વરૂપ સમજ્યા વિના, પામ્યો દુઃખ અનંત,
સમજાવ્યું તે પદ નમું, શ્રી સદ્ગુરુ ભગવંત;

વર્તમાન આ કાળમાં, મોક્ષમાર્ગ બહુ લોપ,
વિચારવા આત્માર્થીને, ભાખ્યો અત્ર અગોપ્ય;

કોઇ ક્રિયા-જડ થઇ રહ્યા, શુષ્કજ્ઞાનમાં કોઇ,
માને મારગ મોક્ષનો, કરુણા ઊપજે જોઇ;

બાહ્ય ક્રિયામાં રાચતા, અંતર ભેદ ન કાંઇ,
જ્ઞાનમાર્ગ નિષેધતા તેહ ક્રિયાજડ આંઇ;

બંધ મોક્ષ છે કલ્પના, ભાખે વાણી માંહી,
વર્તે મોહાવેશમાં શુષ્કજ્ઞાની તે આંહી;

વૈરાગ્યાદિ સફળ તો, જો સહ આતમજ્ઞાન,
તેમજ આતમજ્ઞાનની, પ્રાપ્તિતણાં નિદાન;

ત્યાગ વિરાગ ન ચિત્તમાં, થાય ન તેને જ્ઞાન,

અટકે ત્યાગ વિરાગમાં, તો ભૂલે નિજ ભાન;

જ્યાં જ્યાં જે જે યોગ્ય છે, તહાં સમજવું તેહ,

ત્યાં ત્યાં તે તે આચરે, આત્મર્થી જન એહ;

સેવે સદ્‌ગુરુચરણને ત્યાગી દઇ નિજપક્ષ,

પામે તે પરમાર્થને, નિજપદનો લે લક્ષ;

આત્મજ્ઞાન સમદર્શિતા, વિચરે ઉદયપ્રયોગ,

અપૂર્વ વાણી પરમશ્રુત, સદ્‌ગુરુ લક્ષણ યોગ્ય;

પ્રત્યક્ષ સદ્‌ગુરુ સમ નહી, પરોક્ષ જિન ઉપકાર,

એવો લક્ષ થયા વિના, ઊગે ન આત્મવિચાર;

સદ્‌ગુરુના ઉપદેશ વણ, સમજાય ન જિનરૂપ,

સમજ્યા વણ ઉપકાર શો? સમજ્યે જિનસ્વરૂપ;

આત્માદિ અસ્તિત્વનાં, જેહ નિરૂપક શાસ્ત્ર,
પ્રત્યક્ષ સદ્‌ગુરુ યોગ નહિં, ત્યાં આધાર સુપાત્ર;

અથવા સદ્‌ગુરુએ કહ્યાં, જે અવગાહન કાજ,
તે તે નિત્ય વિચારવાં, કરી મતાંતર ત્યાજ;

રોકે જીવ સ્વચ્છંદ તો, પામે અવશ્ય મોક્ષ,
પામ્યા એમ અનંત છે, ભાખ્યું જિન નિર્દોષ;

પ્રત્યક્ષ સદ્‌ગુરુ યોગથી, સ્વચ્છંદ તે રોકાય,
અન્ય ઉપાય કર્યા થકી, પ્રાયે બમણો થાય;

સ્વચ્છંદ, મત આગ્રહ તજી, વર્તે સદ્‌ગુરુ લક્ષ,
સમકિત તેને ભાખિયું, કારણ ગણી પ્રત્યક્ષ;

માનાદિક શત્રુ મહા, નિજ છંદે ન મરાય,
જાતાં સદ્‌ગુરુ શરણમાં, અલ્પ પ્રયાસે જાય;

જે સદ્‌ગુરુ ઉપદેશથી, પામ્યો કેવળજ્ઞાન,

ગુરુ રહ્યા છદ્મસ્થ પણ, વિનય કરે ભગવાન;

એવો માર્ગ વિનય તણો, ભાખ્યો શ્રી વીતરાગ,

મૂળ હેતુ એ માર્ગનો, સમજે કોઇ સુભાગ્ય;

અસદ્‌ગુરુ એ વિનયનો, લાભ લહે જો કોઇ,

મહામોહનીય કર્મથી, બૂડે ભવજળ માંહિ;

હોય મુમુક્ષુ જીવ તે સમજે એહ વિચાર,

હોય મતાર્થી જીવ તે, અવળો લે નિર્ધાર;

હોય મતાર્થી તેહને, થાય ન આતમલક્ષ,

તેહ મતાર્થી લક્ષણો, અહીં કહ્યાં નિર્પક્ષ;

-*-*-

(મતાર્થી લક્ષણો)

બાહ્યત્યાગ પણ જ્ઞાન નહિ, તે માને ગુરુ સત્ય,

અથવા નિજકુળધર્મના, તે ગુરુમાં જ મમત્વ;

જે જિનદેહ પ્રમાણ ને, સમવસરણાદિ સિદ્ધિ,

વર્ણન સમજે જિનનું, રોકી રહે નિજ બુદ્ધિ;

પ્રત્યક્ષ સદ્‌ગુરુયોગમાં, વર્તે દૃષ્ટિ વિમુખ,

અસદ્‌ગુરુને દૃઢ કરે, નિજમાનાર્થે મુખ્ય;

દેવાદિ ગતિ ભંગમાં, જે સમજે શ્રુતજ્ઞાન,

માને નિજ મત વેષનો, આગ્રહ મુકિતનિદાન;

લહ્યું સ્વરૂપ ન વૃત્તિનું, ગ્રહ્યું વ્રત અભિમાન,

ગ્રહે નહી પરમાર્થને, લેવા લૌકિક માન;

અથવા નિશ્ચય નય ગ્રહે, માત્ર શબ્દની માંય;

લોપે સદ્‌વ્યવહારને, સાધન રહિત થાય;

જ્ઞાનદશા પામે નહીં, સાધનદશા ન કાંઇ,

પામે તેનો સંગ જે, તે બૂડે ભવ માંહી;

એ પણ જીવ મતાર્થમાં, નિજમાનાદિ કાજ,

પામે નહિ પરમાર્થને, અન્‌-અધિકારીમાં જ;

નહિ કષાય ઉપશાંતતા, નહિ અંતર વૈરાગ્ય,

સરળપણું ન મધ્યસ્થતા, તે મતાર્થી દુર્ભાગ્ય;

લક્ષણ કહ્યાં મતાર્થીનાં, મતાર્થ જાવા કાજ,

હવે કહું આત્માર્થીના, આત્મ-અર્થ સુખસાજ;

-*-*-

(આત્માર્થી-લક્ષણ)

આત્મજ્ઞાન ત્યાં મુનિપણું, તે સાચા ગુરુ હોય,
બાકી કુળગુરુ કલ્પના, આત્માર્થી નહિ જોય;

પ્રત્યક્ષ સદ્‌ગુરુ પ્રાપ્તિનો, ગણે પરમ ઉપકાર,
ત્રણે યોગ એકત્વથી, વર્તે આજ્ઞાધાર;

એક હોય ત્રણ કાળમાં, પરમારથનો પંથ,
પ્રેરે તે પરમાર્થને, તે વ્યવહાર સમંત;

એમ વિચારી અંતરે, શોધે સદ્‌ગુરુ યોગ,
કામ એક આત્માર્થનું, બીજો નહિ મનરોગ;

કષાયની ઉપશાંતતા, માત્ર મોક્ષ અભિલાષ,
ભવે ખેદ પ્રાણીદયા, ત્યાં આત્માર્થ નિવાસ;

દશા ન એવી જ્યાં સુધી, જીવ લહે નહિ જોગ,

મોક્ષમાર્ગ પામે નહીં, મટે ન અંતર રોગ;

આવે જ્યાં એવી દશા, સદ્‌ગુરુબોધ સુહાય,

તે બોધે સુવિચારણા, ત્યાં પ્રગટે સુખદાય;

જ્યાં પ્રગટે સુવિચારણા, ત્યાં પ્રગટે નિજ જ્ઞાન,

જે જ્ઞાને ક્ષય મોહ થઇ, પામે પદ નિર્વાણ;

ઊપજે તે સુવિચારણા, મોક્ષમાર્ગ સમજાય,

ગુરુશિષ્ય સંવાદથી, ભાખું ષટ્‌પદ આંહિ;

-*-*-

(ષટ્પદ નામકથન)

‘આત્મા છે’, ‘તે નિત્ય છે’, ‘છે કર્તા નિજકર્મ’,

‘છે ભોક્તા’, ‘વળી મોક્ષ છે’, ‘મોક્ષ ઉપાય સુધર્મ’;

ષટ્સ્થાનક સંક્ષેપમાં, ષટ્દર્શન પણ તેહ,

સમજાવા પરમાર્થને, કહ્યાં જ્ઞાનીએ એહ;

૧. શંકંકા-શિષ્ય ઉવાચ

(આત્માના હોવાપણારૂપ પ્રથમ સ્થાનકની શિષ્ય શંકા કહે છે)

નથી દૃષ્ટિમાં આવતો, નથી જણાતું રૂપ,

બીજો પણ અનુભવ નહીં, તેથી ન જીવસ્વરૂપ;

અથવા દેહ જ આતમા, અથવા ઇન્દ્રિય પ્રાણ,

મિથ્યા જુદો માનવો, નહીં જુદું એંધાણ;

વળી જો આત્મા હોય તો, જણાય તે નહિ કેમ ?

જણાય જો તે હોય તો, ઘટ પટ આદિ જેમ;

માટે છે નહિ આતમા, મિથ્યા મોક્ષ ઉપાય,

એ અંતર શંકાતણો, સમજાવો સદુપાય;

૧. સમાધાન-સદ્ગ્ગુરુ ઉવાચ

(આત્મા છે, એમ સદ્ગુરુ સમાધાન કરે છે)

ભાસ્યો દેહાધ્યાસથી, આત્મા દેહ સમાન,

પણ તે બન્ને ભિન્ન છે, પ્રગટ લક્ષણે ભાન;

ભાસ્યો દેહાધ્યાસથી, આત્મા દેહ સમાન,

પણ તે બન્ને ભિન્ન છે, જેમ અસિ ને મ્યાન;

જે દ્રષ્ટા છે દૃષ્ટિનો, જે જાણે છે રૂપ,

અબાધ્ય અનુભવ જે રહે, તે છે જીવસ્વરૂપ;

છે ઈન્દ્રિય પ્રત્યેકને, નિજ નિજ વિષયનું જ્ઞાન,

પાંચ ઈન્દ્રીયના વિષયનું, પણ આત્માને ભાન;

દેહ ન જાણે તેહને, જાણે ન ઈન્દ્રીય, પ્રાણ,

આત્માની સત્તાવડે, તેહ પ્રવર્તે જાણ;

સર્વ અવસ્થાને વિષે, ન્યારો સદા જણાય,

પ્રગટરૂપ ચૈતન્યમય, એ એંધાણ સદાય;

ઘટપટ આદિ જાણ તું, તેથી તેને માન,

જાણનાર તે માન નહિ, કહીએ કેવું જ્ઞાન ?

પરમ બુદ્ધિ કૃશ દેહમાં, સ્થળ દેહ મતિ અલ્પ,

દેહ હોય જો આતમા, ઘટે ન આમ વિકલ્પ;

જડ ચેતનનો ભિન્ન છે, કેવળ પ્રગટ સ્વભાવ,

એકપણું પામે નહીં, ત્રણે કાળ દ્વયભાવ;

આત્માની શંકા કરે, આત્મા પોતે આપ,

શંકાનો કરનાર તે, અચરજ એહ અમાપ;

-*-*-

૨. શંકંકા-શિષ્ય ઉવાચ

(આત્મા નિત્ય નથી, એમ શિષ્ય કહે છે.)

આત્માના અસ્તિત્વના, આપે કહ્યા પ્રકાર,

સંભવ તેનો થાય છે, અંતર કર્યે વિચાર;

બીજી શંકા થાય ત્યાં, આત્મા નહિ અવિનાશ,

દેહયોગથી ઊપજે, દેહવિયોગે નાશ;

અથવા વસ્તુ ક્ષણિક છે, ક્ષણે ક્ષણે પલટાય,

એ અનુભવથી પણ નહીં, આત્મા નિત્ય જણાય;

-*-*-

૨. સમાધાન-સદ્‌ગુરુ ઉવાચ

(આત્મા નિત્ય છે, એમ સદ્‌ગુરુ સમાધાન કરે છે.)

દેહ માત્ર સંયોગ છે, વળી જડ રૂપી દશ્ય,
ચેતનનાં ઉત્પત્તિ લય, કોના અનુભવ વશ્ય ?

જેના અનુભવ વશ્ય એ, ઉત્પન્ન લયનું જ્ઞાન,
તે તેથી જુદા વિના, થાય ન કેમે ભાન;

જે સંયોગો દેખીએ, તે તે અનુભવ દશ્ય,
ઊપજે નહિ સંયોગથી, આત્મા નિત્ય પ્રત્યક્ષ;

જડથી ચેતન ઊપજે, ચેતનથી જડ થાય,
એવો અનુભવ કોઇને, કયારે કદી ન થાય;

કોઇ સંયોગોથી નહિ, જેની ઉત્પત્તિ થાય,
નાશ ન તેનો કોઇમાં, તેથી નિત્ય સદાય;

ક્રોધાદિ તરતમ્યતા, સર્પાદિકની માંય,

પૂર્વજન્મ સંસ્કાર તે, જીવ નિત્યતા ત્યાંય;

આત્મા દ્રવ્યે નિત્ય છે, પર્યાયે પલટાય,

બાળાદિ વય ત્રણ્યનું જ્ઞાન એકને થાય;

અથવા જ્ઞાન ક્ષણિકનું, જે જાણી વદનાર,

વદનારો તે ક્ષણિક નહિ, કર અનુભવ નિર્ધાર;

કયારે કોઇ વસ્તુનો, કેવળ હોય ન નાશ,

ચેતન પામે નાશ તો, કેમાં ભળે તપાસ;

-*-*-

૩. શંકંકા-શિષ્ય ઉવાચ

(આત્મા કર્મનો કર્તા નથી, એમ શિષ્ય કહે છે.)

કર્તા જીવ ન કર્મનો, કર્મ જ કર્તા કર્મ,

અથવા સહજ સ્વભાવ કાં, કર્મ જીવનો ધર્મ;

આત્મા સદા અસંગ ને, કરે પ્રકૃતિ બંધ,

અથવા ઈશ્વર પ્રેરણા, તેથી જીવ અબંધ;

માટે મોક્ષ ઉપાયનો, કોઇ ન હેતુ જણાય,

કર્મતણું કર્તાપણું, કાં નહિ, કાં નહિ જાય;

-*-*-

૩. સમાધાન-સદ્‌ગુરુ ઉવાચ

(કર્મનું કર્તાપણું આત્માને જે પ્રકારે છે તે પ્રકારે સદ્‌ગુરુ સમાધાન કરે છે.)

હોય ન ચેતન પ્રેરણા, કોણ ગ્રહે તો કર્મ ?

જડસ્વભાવ નહિ પ્રેરણા, જુઓ વિચારી ધર્મ;

જો ચેતન કરતું નથી, નથી થતાં તો કર્મ,

તેથી સહજ સ્વભાવ નહિ, તેમજ નહિ જીવધર્મ;

કેવળ હોત અસંગ જો, ભાસત તને ન કેમ ?

અસંગ છે પરમાર્થથી, પણ નિજભાને તેમ;

કર્તા ઈશ્વર કોઈ નહિ, ઈશ્વર શુદ્ધ સ્વભાવ,

અથવા પ્રેરક તે ગણ્યે, ઈશ્વર દોષ પ્રભાવ;

ચેતન જો નિજભાનમાં, કર્તા આપ સ્વભાવ;

વર્તે નહિ નિજભાનમાં, કર્તા કર્મ-પ્રભાવ;

-*-*-

૪. શંકંકા-શિષ્ય ઉવાચ

(તે કર્મનું ભોકતાપણું જીવને નહીં હોય એમ શિષ્ય કહે છે.)

જીવ કર્મ કર્તા કહો, પણ ભોકતા નહિ સોય,

શું સમજે જડ કર્મ કે, ફળ પરિણામી હોય ?

ફળદાતા ઈશ્વર ગણ્યે, ભોકતાપણું સધાય,

એમ કહ્યે ઈશ્વરતણું, ઈશ્વરપણું જ જાય;

ઈશ્વર સિદ્ધ થયા વિના, જગત નિયમ નહિ હો,

પછી શુભાશુભ કર્મનાં, ભોગ્યસ્થાન નહિ કોય;

-*-*-

૪. સમાધાન-સદ્‌ગુરુ ઉવાચ

(જીવને પોતાનાં કરેલાં કર્મનું ભોકતાપણું છે, એમ સદ્‌ગુરુ સમાધાન કરે છે.)

ભાવકર્મ નિજકલ્પના, માટે ચેતનરૂપ,
જીવવીર્યની સ્ફુરણા, ગ્રહણ કરે જડધૂપ;

ઝેર સુધા સમજે નહીં, જીવ ખાય ફળ થાય,
એમ શુભાશુભ કર્મનું, ભોકતાપણું જણાય;

એક રાંક ને એક નૃપ, એ આદિ જે ભેદ,
કારણ વિના ન કાર્ય તે, તે જ શુભાશુભ વેદ્ય;

ફળદાતા ઈશ્વરતણી, એમાં નથી જરૂર,
કર્મ સ્વભાવે પરિણમે, થાય ભોગથી દૂર;

તે તે ભોગ્ય વિશેષનાં, સ્થાનક દ્રવ્ય સ્વભાવ,
ગહન વાત છે શિષ્ય આ, કહી સંક્ષેપે સાવ;

-*-*-

૫. શંકંકા-શિષ્ય ઉવાચ

(જીવનો તે કર્મથી મોક્ષ નથી, એમ શિષ્ય કહે છે.)

કર્તા ભોક્તા જીવ હો, પણ તેનો નહિ મોક્ષ,

વીત્યો કાળ અનંત પણ, વર્તમાન છે દોષ;

શુભ કરે ફળ ભોગવે, દેવાદિ ગતિમાંય,

અશુભ કરે નરકાદિ ફળ, કર્મ રહિત ન કયાંય;

-*-*-

૫. સમાધાન-સદ્ગ્ગુરુ ઉવાચ

(તે કર્મથી જીવનો મોક્ષ થઇ શકે છે, એમ સદ્ગુરુ સમાધાન કરે છે.)

જેમ શુભાશુભ કર્મપદ, જાણ્યાં સફળ પ્રમાણ,

તેમ નિવૃત્તિ સફળતા, માટે મોક્ષ સુજાણ;

વીત્યો કાળ અનંત તે, કર્મ શુભાશુભ ભાવ,

તેહ શુભાશુભ છેદતાં, ઊપજે મોક્ષ સ્વભાવ;

દેહાદિક સંયોગનો, આત્યંતિક વિયોગ,

સિદ્ધ મોક્ષ શાશ્વત પદે, નિજ અનંત સુખભોગ;

-*-*-

૬. શંકંકા-શિષ્ય ઉવાચ

(મોક્ષનો ઉપાય નથી, એમ શિષ્ય કહે છે.)

હોય કદાપિ મોક્ષપદ, નહિ અવિરોધ ઉપાય,
કર્મો કાળ અનંતનાં, શાથી છેદ્યાં જાય ?

અથવા મત દર્શન ઘણાં, કહે ઉપાય અનેક,
તેમાં મત સાચો કયો, બને ન એહ વિવેક;

કઇ જાતિમાં મોક્ષ છે, કયા વેષમાં મોક્ષ,
એનો નિશ્ચય ના બને, ઘણા ભેદ એ દોષ;

તેથી એમ જણાય છે, મળે ન મોક્ષ ઉપાય,
જીવાદિ જાણ્યા તણો, શો ઉપકાર જ થાય ?

પાંચે ઉત્તરથી થયું, સમાધાન સર્વાંગ,
સમજું મોક્ષ ઉપાય તો, ઉદય ઉદય સદ્‌ભાગ્ય;

-*-*-

૬. સમાધાન-સદ્ગ્ગુરુ ઉવાચ

(મોક્ષનો ઉપાય છે, એમ સદ્ગુરુ કહે છે.)

પાંચે ઉત્તરથી થઇ, આત્મા વિષે પ્રતીત,

થાશે મોક્ષોપાયની, સહજ પ્રતીત એ રીત;

કર્મભાવ અજ્ઞાન છે, મોક્ષભાવ નિજવાસ,

અંધકારઅજ્ઞાન સમ, નાશે જ્ઞાનપ્રકાશ;

જે જે કારણ બંધનાં, તેહ બંધનો પંથ,

તે કારણછેદક દશા, મોક્ષપંથ ભવ અંત;

રાગ, દ્વેષ અજ્ઞાન એ, મુખ્ય કર્મની ગ્રંથ,

થાય નિવૃત્તિ જેહથી, તે જ મોક્ષનો પંથ;

આત્મા સત્ ચૈતન્યમય, સર્વાભાસ રહિત,

જેથી કેવળ પામિયે, મોક્ષપંથ તે રીત;

કર્મ અનંત પ્રકારનાં, તેમાં મુખ્યે આઠ,
તેમાં મુખ્યે મોહનીય, હણાય તે કહું પાઠ;

કર્મ મોહનીય ભેદ બે, દર્શન ચારિત્ર નામ,
હણે બોધ વીતરાગતા, અચૂક ઉપાય આમ;

કર્મબંધ ક્રોધાદિથી, હણે ક્ષમાદિક તેહ,
પ્રત્યક્ષ અનુભવ સર્વને, એમાં શો સંદેહ ?

છોડી મત દર્શન તણો, આગ્રહ તેમ વિકલ્પ,
કહ્યો માર્ગ આ સાધશે, જન્મ તેહના અલ્પ;

ષટ્પદનાં ષટ્પ્રશ્ન તેં, પૂછ્યાં કરી વિચાર,
તે પદની સર્વાંગતા, મોક્ષમાર્ગ નિર્ધાર;

જાતિ, વેષનો ભેદ નહિ, કહ્યો માર્ગ જો હોય,
સાધે તે મુક્તિ લહે, એમાં ભેદ ન કોય;

કષાયની ઉપશાંતતા, માત્ર મોક્ષઅભિલાષ,

ભવે ખેદ અંતર દયા, તે કહીએ જિજ્ઞાસ;

તે જિજ્ઞાસુ જીવને, થાય સદ્‌ગુરુ બોધ,

તો પામે સમકિતને, વર્તે અંતરશોધ;

મત દર્શન આગ્રહ તજી, વર્તે સદ્‌ગુરુલક્ષ,

લહે શુદ્ધ સમકિત તે, જેમાં ભેદ ન પક્ષ;

વર્તે નિજ સ્વભાવનો, અનુભવ લક્ષ પ્રતીત,

વૃત્તિ વહે નિજભાવમાં, પરમાર્થે સમકિત;

વર્ધમાન સમકિત થઇ, ટાળે મિથ્યાભાસ,

ઉદય થાય ચારિત્ર્યનો, વીતરાગપદ વાસ;

કેવળ નિજસ્વભાવનું, અખંડ વર્તે જ્ઞાન,

કહીએ કેવળજ્ઞાન તે, દેહ છતાં નિર્વાણ;

કોટિ વર્ષનું સ્વપ્ન પણ, જાગ્રત થતાં શમાય,
તેમ વિભાવ અનાદિનો, જ્ઞાન થતાં દૂર થાય;

છૂટે દેહાધ્યાસ તો, નહિ કર્તા તું કર્મ,
નહિ ભોકતા તું તેહનો, એ જ ધર્મનો મર્મ;

એ જ ધર્મથી મોક્ષ છે, તું છો મોક્ષસ્વરૂપ,
અનંત દર્શન જ્ઞાન તું, અવ્યાબાધ સ્વરૂપ;

શુદ્ધ બુદ્ધ ચૈતન્યઘન, સ્વયંજ્યોતિ સુખધામ,
બીજું કહીએ કેટલું ? કર વિચાર તો પામ;

નિશ્ચય સર્વે જ્ઞાનીનો, આવી અત્ર સમાય,
ધરી મૌનતા એમ કહી, સહજ સમાધિમાંય;

-*-*-

શિષ્ય : બોધબીજ પ્રાપ્તિ કથન

સદ્‌ગુરુના ઉપદેશથી, આવ્યું અપૂર્વ ભાન,

નિજપદ નિજમાંહી લહ્યું, દૂર થયું અજ્ઞાન;

ભાસ્યું નિજસ્વરૂપ તે, શુદ્ધ ચેતનારૂપ,

અજર અમર અવિનાશી ને, દેહાતીત સ્વરૂપ;

કર્તા ભોક્તા કર્મનો, વિભાવ વર્તે જ્યાંય,

વૃત્તિ વહી નિજભાવમાં, થયો અકર્તા ત્યાંય;

અથવા નિજપરિણામ જે, શુદ્ધ ચેતનારૂપ,

કર્તા ભોક્તા તેહનો, નિર્વિકલ્પ સ્વરૂપ;

મોક્ષ કહ્યો નિજશુદ્ધતા, તે પામે તે પંથ,

સમજાવ્યો સંક્ષેપમાં, સકળ માર્ગ નિર્ગ્રંથ;

અહો ! અહો ! શ્રી સદ્‌ગુરુ, કરુણાસિંધુ અપાર,

આ પામર પર પ્રભુ કર્યો, અહો ! અહો ! ઉપકાર;

શું પ્રભુચરણ કને ધરું, આત્માથી સૌ હીન,
તે તો પ્રભુએ આપિયો, વર્તું ચરણાધીન;

આ દેહાદિ આજથી, વર્તો પ્રભુ આધીન,
દાસ, દાસ, હું દાસ છું, તેહ પ્રભુનો દીન;

ષટ્ સ્થાનક સમજાવીને, ભિન્ન બતાવ્યો આપ,
મ્યાન થકી તરવારવત્, એ ઉપકાર અમાપ;

-*-*-

ઉપસંહંહાર

દર્શન ષટે સમાય છે, આ ષટ્ સ્થાનકમાંહી,
વિચારતાં વિસ્તારથી, સંશય રહે ન કાંઇ;

આત્મભ્રાંતિ સમ રોગ નહિ, સદ્‌ગુરુ વૈદ્ય સુજાણ,
ગુરુ આજ્ઞા સમ પથ્ય નહિ, ઓષધ વિચાર ધ્યાન;

જો ઈμછો પરમાર્થ તો, કરો સત્ય પુરુષાર્થ,
ભવસ્થિતિ આદિ નામ લઇ, છેદો નહિ આત્માર્થ;

નિશ્ચયવાણી સાંભળી, સાધન તજવાં નો’ય,
નિશ્ચય રાખી લક્ષમાં, સાધન કરવાં સોય;

નય નિશ્ચય એકાંતથી, આમાં નથી કહેલ,
એકાંતે વ્યવહાર નહિ, બન્ને સાથ રહેલ;

ગμછમતની જે કલ્પના, તે નહિ સદ્‌વ્યવહાર,
ભાન નહીં નિજરૂપનું, તે નિશ્ચય નહિ સાર;

આગળ જ્ઞાની થઇ ગયા, વર્તમાનમાં હોય,

થાશે કાળ ભવિષ્યમાં, માર્ગભેદ નહિ કોય;

સર્વ જીવ છે સિદ્ધસમ, જે સમજે તે થાય,

સદ્‌ગુરુ આજ્ઞા જિનદશા, નિમિત્ત કારણમાંય;

ઉપાદાનનું નામ લઇ, એ જે તજે નિમિત્ત,

પામે નહિ સિદ્ધત્વને, રહે ભ્રાંતિમાં સ્થિત;

મુખથી જ્ઞાન કથે અને, અંતર છૂટયો ન મોહ,

તે પામર પ્રાણી કરે, માત્ર જ્ઞાનીનો દ્રોહ;

દયા, શાંતિ, સમતા, ક્ષમા, સત્ય, ત્યાગ, વૈરાગ્ય,

હોય મુમુક્ષુઘટ વિષે, એહ સદાય સુજાગ્ય;

મોહભાવ ક્ષય હોય જ્યાં, અથવા હોય પ્રશાંત,

તે કહીએ જ્ઞાનીદશા, બાકી કહીએ ભ્રાંત;

સકળ જગત તે એઠવત્, અથવા સ્વપ્ન સમાન,

તે કહીએ જ્ઞાનીદશા, બાકી વાચાજ્ઞાન;

સ્થાનક પાંચ વિચારીને, છટ્ઠે વર્તે જેહ,

પામે સ્થાનક પાંચમું, એમાં નહિ સંદેહ;

દેહ છતાં જેની દશા, વર્તે દેહાતીત,

તે જ્ઞાનીના ચરણમાં, હો વંદન અગણિત.

-*-*-

શ્રી સુભાગ્ય ને શ્રી અચળ, આદિ મુમુક્ષુકાજ,

તથા ભવ્યહિત કારણે, કહ્યો બોધ સુખસાજ;

સાધન સિદ્ધદશા અહીં, કહી સર્વ સંક્ષેપ,

ષટ્દર્શન સંક્ષેપમાં, ભાખ્યાં નિર્વિક્ષેપ;

પરમ પુરુષ પ્રભુ સદ્ગુરુ, પરમ જ્ઞાન સુખધામ,

જેણે આપ્યું ભાન નિજ, તેને સદા પ્રણામ;

દેહ છતાં જેની દશા, વર્તે દેહાતીત,

તે જ્ઞાનીના ચરણમાં, હો વંદન અગણિત.

-*-*-*-